

MONIKA PANFIL

„PIELGRZYM” W KANADZIE, CZASOPISMO POLSKICH PARAFII

Miesięcznik katolicki „Pielgrzym” z podtytułem „Czasopismo katolików polskich” jest znakiem swojego czasu. Pierwszy numer wydano w roku 1984, w okresie szybkiego wzrostu liczebności emigracji polskiej w Kanadzie, w momencie napływu uchodźców, w znacznej części politycznych (tzw. Emigracja „solidarnościowa”). Towarzyszył środowisku dawnej i nowej emigracji podczas zmian politycznych w Polsce, transformacji ustroju i przemiany ekonomicznej, o których donosił i które komentował. Po niemal 18 latach pełnienia swojej misji i 205 wydanych numerach, „Pielgrzym” oszedł w sposób naturalny: zastąpiony – jak wiele tradycyjnych pism – przez polonijne rozgłośnie radiowe i, przede wszystkim, przez szybkie i tanie medium, jakim jest internet.

Wydawany z inicjatywy osób, które stanowiły później trzon redakcji i zajmowały się stroną techniczną oraz finansową pisma¹, miał „Pielgrzym” kilka zadań: integrował środowisko polskich parafii, służył bieżącymi informacjami

Mgr MONIKA PANFIL – asystent Katedry Dydaktyki Historii i Historii Szkolnictwa w Instytucie Historii KUL; e-mail: sekretih@kul.pl

¹ W pierwszym składzie Rady Redakcyjnej figurują: Danuta Kotapka, Teresa Kowalska, Jolanta Orłowska (jednocześnie administrator), Zdzisław Iwańczak, ks. Teofil Szendzielarz (delegat Konferencji Księży Polskich w Kanadzie), Tadeusz Wielgolawski; sekretarzem redakcji był Jacek Kozak, za wiadomości agencyjne odpowiadał Lech Bukowski. W kolejnych latach „Pielgrzym” współtworzyli, wchodząc w skład redakcji oraz rady programowej: ks. Edward Ewczynski (delegat Konferencji), ks. Andrzej Guryń, Andrzej Hanebach, Alicja Manterys-Amyot, Anna Sołtyk, Maria Wojtczak (przez pewien czas redaktor naczelny), Alina Zarembina, Zbigniew Szymborski, Stefan Król, Zbigniew Olbryś, Joanna Ozdowska, Jacek Ratajczak, Jerzy Słubicki, Jan Zaremba, Ewa Szozda, Teresa Kowalska, Krystyna Burska, Tadeusz Gonsik, ks. Edward Mroczyński, Stanisław Orłowski, Jerzy Słubicki, Irma Zaleska, Andrzej Kowalski, Ewa Poliszot.

o charakterze ogłoszeniowym, donosił o wydarzeniach, niedostępnych często najnowszej fali emigracji z braku dostępu do angielskojęzycznej prasy katolickiej (nieznajomość języka), pełnił misję edukacyjną i kulturalną. Przede wszystkim zaś przekazywał treści religijne i wyjaśniał bieżące wydarzenia z katolickiej perspektywy. Pod pewnymi względami „Pielgrzym” różni się od lokalnych czasopism polonijnych – jest wydawnictwem niezwykle ambitnym, podejmującym różnorodne tematy, pisany i redagowany na wyjątkowo wysokim poziomie intelektualnym.

Tytuł miesięcznika nawiązywał do kilku znaczeń: do pielgrzymki jako przebywania Polaków na obczyźnie, do pielgrzymek w tradycyjnym rozumieniu wypraw do sanktuariów i miejsc świętych, pielgrzymowania jako dążenia ku prawdzie, oraz do osoby „Wielkiego Pielgrzyma” Jana Pawła II².

I. DZIEŁO LUDZI DOBREJ WOLI

Wydawca pisma pod patronatem Konferencji Księży Polskich w Kanadzie to formalnie Polsko-Kanadyjska Grupa Katolicka i redakcja z siedzibą w Toronto. Każdy numer miesięcznika powstawał dzięki społecznej pracy zespołu, który jednocześnie stanowił skład redakcji pisma. Przychód z reklam i sprzedaży nakładu (w tym subskrypcji) pokrywał koszt papieru i druku. Prace redakcyjne i kolportaż około tysiąca egzemplarzy to praca społeczna grupy entuzjastów³. Wydawca utworzył Fundusz Rozwoju Katolickiego Ruchu Wydawniczego Polaków w Kanadzie, na który przyjmowano dobrowolne wpłaty zasilające budżet „Pielgrzyma”⁴. Choć początkowo planowano przekształcenie pisma w dwutygodnik, sytuacja finansowa nigdy na taki rozwój nie pozwoliła, a kilkakrotnie wydawano numery podwójne. Wydawcy uruchomili także wysyłkową sprzedaż książek z polskich oficyn. Księgarni „Pielgrzyma” nie zawieszono po zamknięciu pisma.

Układu graficznego miesięcznika, niektórych stałych rubryk ustalonych już w pierwszych numerach, właściwie nie zmieniano do końca. „Pielgrzym” za-

² Pisze o tym Maria Wojtczak w rocznicowym artykule wstępnym na piętnastolecie miesięcznika w czerwcu 1999 r.

³ „Pielgrzyma” kolportowano głównie w parafiach, największą liczbę egzemplarzy w najliczniejszej parafii św. Maksymiliana Kolbe w Mississauga.

⁴ „Pielgrzyma” wspomagała także Konferencja Księży Polskich w Kanadzie, Rycerze Kolumba oraz Credit Union.

chował wygodny format *letter*⁵ i barwną okładkę. Pismo łamano bardzo konserwatywnie, w dwie lub trzy szpalty na kolumnie, oddzielone cienką linią. W pierwszych numerach zdarzają się kolumny pozbawione ilustracji i jakichkolwiek graficznych elementów, zadrukowane gęsto i wizualnie nieciekawe.

II. DLA DAWNEJ I NOWEJ EMIGRACJI

Pierwszy okres w historii „Pielgrzyma” – od czerwca 1984 do lutego 1985 roku (redaktorem naczelnym był wówczas Tadeusz Wielgoławski) przypada na czas szczególnie. Kanada przygotowuje się do wizyty Jana Pawła II, Polska przeżywa smutny czas prześladowań politycznych opozycji, Służba Bezpieczeństwa morduje ks. Jerzego Popiełuskę. Do Kanady przybywają z kraju liczni emigranci, którzy często zupełnie nie są przygotowani do życia w nowych warunkach. Jan Walkusz, który badał środowisko Polonii kanadyjskiej podaje, że „do Kraju Klonowego Liścia tylko w latach 1981-1986 przybyło ponad 30 tys., a w latach 1988-1989 prawie 11 tys. Polaków”⁶. W tych warunkach „Pielgrzym” stara się łączyć zadanie informowania o bieżących wydarzeniach z pomocą duszpasterską emigrantom. Sytuacja polityczna sprawia, że znaczna część doniesień z Polski to informacje o posunięciach rządu wobec opozycji. W swoich tekstach Wielgoławski często odwołuje się do własnych doświadczeń z ośrodka dla internowanych, w krótkich informacjach redakcja zamieszcza doniesienia o aresztowaniach i represjach w kraju.

Doświadczenie dziennikarskie Tadeusza Wielgoławskiego jest na łamach „Pielgrzyma” widoczne – dążenie do zdobycia najbardziej aktualnych informacji, wprowadzenie na drugiej kolumnie rubryki zawierającej krótkie aktualności z Polski i świata, stała rubryka fotoreportażu z aktualnych wydarzeń wskazują na fachowe podejście kierownictwa redakcji. Bezpośrednie relacje z wydarzeń w środowisku polskich parafii w Kanadzie – element na pewno bardzo wiążący pismo z czytelnikami, to nie tylko przekaz tekstowy, ale i fotoreportaże na stronach rozkładowych. Czarno-białe reporterskie ujęcia procesji Bożego Ciała, pierwszych komunii, pielgrzymek i spotkań z papieżem Janem Pawłem II, są przygotowane nowocześnie, zestawione z dynamicznych i ciekawych ujęć. W takim sąsiedztwie anachronicznie wyglądają

⁵ Format amerykański, kolumny wielkości 279 mm x 216 mm.

⁶ J. W a l k u s z, *Polonia i parafia Matki Boskiej Częstochowskiej w London, Ontario, Pelplin-Lublin 2007*, s. 28.

obszerne fragmenty powieści Kraszewskiego *Kordecki* drukowanej w odcinkach, z zachowaniem pisowni oryginału. Z pomysłu powieści odcinkowych redakcja potem zrezygnowała na rzecz tekstów współczesnych.

W redakcyjnym przygotowaniu tekstów od początku uczestniczy cały zespół. W pierwszych miesiącach sporo w „Pielgrzymie” tekstów niepodpisanych, redakcyjnych, można się domyślać, że autorem mógł być redaktor naczelny. W marcu 1984 r. Wielgolawski odchodzi z funkcji naczelnego i przez dłuższy czas miesięcznik jest redagowany zespołowo⁷.

Brak wolnej prasy i cenzura w Polsce utrudniały zdobywanie aktualnych informacji z kraju. „Pielgrzym” powołuje się czasem na zachodnie agencje informacyjne. Często także cytuje krótkie fragmenty wypowiedzi ówczesnego rzecznika rządu PRL Jerzego Urbana z cotygodniowych konferencji prasowych dla zagranicznych dziennikarzy. Cytaty z kuriozalnych komunikatów propagandowych publikowane są bez komentarza.

Redakcja „Pielgrzyma” od początku regularnie korzysta z angielskojęzycznej prasy katolickiej, traktując ją nie tylko jako źródła informacji o omawianych wydarzeniach, ale jako możliwość ukazania różnych punktów widzenia – Alina Zarembina komentuje ciekawsze teksty, wyszukując je zarówno w konserwatywnym „The Catholic Register”⁸, jak i sięgając do skrajnie liberalnego „New Catholic Times”⁹. Trzeba podkreślić, że „Pielgrzym” nie zamieszcza żadnych niekomentowanych przedruków z tych czasopism, a autorka przeglądu jest doskonale zorientowana w problematyce i stanowiskach prezentowanych przez pisma. Podobne przeglądy treści polskich czasopism dotyczą głównie „Więzi” oraz „Tygodnika Powszechnego”.

III. WYJAŚNIA, UCZY, WSPIERA

Przeważającą w miesięczniku tematyka to zagadnienia teologiczne i duszpasterskie. Teksty, które możemy do tej sfery zakwalifikować, reprezentują

⁷ Tadeusz Wielgolawski po odejściu z redakcji „Pielgrzyma” między innymi pracował jako kierowca wielkich ciężarówek, prowadził szkołę dla „truckerów” z Polski i wydawał branżowy miesięcznik dla tej licznej w Kanadzie grupy. Zmarł w maju 2000 r.

⁸ Najstarszy kanadyjski tygodnik katolicki, wydawany w Toronto.

⁹ „New Catholic Times”, pismo bardzo krytyczne wobec Stolicy Apostolskiej, głoszące liberalne poglądy w wielu kontrowersyjnych sprawach, kolportowane jednak w parafiach i szkołach katolickich. Już po zaprzestaniu wydawania „Pielgrzyma” jawnie odcięło się od oficjalnego stanowiska Kościoła między innymi w kwestii legalizacji związków homoseksualnych, kapłaństwa kobiet i celibatu.

różne formy publicystyczne i przeznaczone są dla różnych kręgów odbiorców. Znajdą się tu eseje z pogranicza teologii i filozofii, ale również ciekawostkowy i bardzo przystępnie napisany cykl „Podstawowe wiadomości o Biblii” ks. Ryszarda Rumianka (2000 r.).

Zamieszczona w „Pielgrzymie” deklaracja, że osoba i nauczanie Jana Pawła II są dla redakcji inspiracją, znajduje potwierdzenie w treści. Papież Polak nie tylko uśmiecha się na okładkach kilku numerów. Miesięcznik regularnie relacjonuje papieskie pielgrzymki po świecie i poświęca osobny numer dwudziestolecia pontyfikatu, ale z dużym staraniem propaguje nauczanie Jana Pawła II. Przykładem może być cykl „Rozmowy o encyklikach”¹⁰. Publikowane materiały o spotkaniach Papieża, uroczystych mszach podczas pielgrzymek to nie tylko rzetelne informacje, ale także nacechowane emocjonalnie relacje uczestników – wolontariuszy, osób zaangażowanych w przygotowanie tych wydarzeń. Publikację książki *Przekroczyć próg nadziei* w wydawnictwie KUL zaakcentowano obszernymi fragmentami i fotografią okładki. W cyklu „Jana Pawła II wizja chrześcijańskiej Europy” o chrześcijańskich korzeniach Europy pisze ks. Andrzej Szostek, wówczas rektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Stale ukazują się teksty Jana Pawła II.

Tematem stałym, do którego redakcja powraca przez cały czas wydawania miesięcznika, jest rodzina. „Pielgrzym” prowadził cykle tekstów, np. „Rady dla rodziców” ks. Gastona Courtois’go, którym w pierwszych miesiącach poświęcano całą stronicę w stałym miejscu. Rozważania o nierozzerwalności małżeństwa i znaczeniu sakramentu publikują stali felietoniści i piszący w „Pielgrzymie” duszpasterze. W 1994 r. redakcja wprowadza cykl „Nasze rodziny”: krótkie reportaż z fotografią na ostatniej kolumnie portretują polskie rodziny emigracyjne. Autorzy tych tekstów, np. ks. Teofil Szendzielarz, podkreślają silne związki bohaterów z polską tradycją oraz potrzebę odpowiedzialności wszystkich członków rodziny za rozwiązywanie codziennych problemów. Bohaterami tych tekstów są rodziny, mogące służyć wzorem rodakom w podobnej sytuacji: pobożne, pracowite, kochające się i pracujące społecznie dla innych. Na tylnej kolumnie okładkowej pojawiają się także teksty Józefy Hannelowej „Zwyczajna rodzina”. W jednym z ostatnich numerów o. Jacek Salij wyjaśnia sens i nierozzerwalność sakramentu małżeństwa. Jak ważny to dla Polaków na obczyźnie temat, potwierdzają listy do redakcji – oto kobieta przybyła wraz z dziećmi do Kanady do męża, który przebywa

¹⁰ Cykl był zapisem rozmów J. Zalesińskiego z ojcem Maciejem Ziębą, emitowanych w wersji dźwiękowej przez Radio Plus.

tu od dawna. Po rozłące małżeństwo rozpada się, mąż odchodzi, pozostawiając rodzinę bez środków do życia, w zupełnie obcym środowisku. Naturalnym miejscem, w którym kobieta szuka pomocy, jest polska społeczność i polska parafia katolicka. „Pielgrzym” zamieszcza list kobiety do redakcji i opatruje go komentarzem. Historie rodzin w kryzysie powracają na łamach „Pielgrzyma” kilkakrotnie. Pod tym względem lektura miesięcznika może być cennym źródłem dla socjologa badającego związki małżeńskie na emigracji.

W pierwszym okresie wiele tekstów redakcja poświęcała problemowi aborcji. Zwłaszcza lata 1984-1985 to czas głośnych w społeczeństwie kanadyjskim dyskusji wokół toczącego się w Toronto procesu właściciela nielegalnej kliniki aborcyjnej. „Pielgrzym” nie tylko relacjonuje tę sprawę, ale także informuje o akcjach protestacyjnych i, przede wszystkim, wyjaśnia katolickie stanowisko wobec problemu zabijania dzieci nienarodzonych. Piórem autorów świeckich (Wielgoławski, Teresa Kowalska) i duchownych (Tadeusz Nowak OMI) szeroko omawia problem na przykładach wydarzeń w wielu krajach, kładąc szczególny nacisk na aspekt etyki lekarskiej. W rubryce krótkich wiadomości znajdziemy informacje o wiecu protestacyjnym przed budynkiem Parlamentu w Ontario z udziałem 10 tysięcy osób i przemarszu w ciszy pod mury kliniki, określanej jako „współczesna katownia”. W końcu lat dziewięćdziesiątych i potem wśród etycznych zagadnień „Pielgrzym” omawia klonowanie człowieka, związki niesakramentalne, związki homoseksualne (o. Jacek Salij).

Pielgrzymki – temat powracający i niewątpliwie atrakcyjny dla czytelników jako uczestników i świadków tych wydarzeń. Wrześniowy numer w 1985 r. zdominowały reportaże i relacje z pielgrzymki do sanktuarium maryjnego w Midland, gdzie do zgromadzonych pielgrzymów przemówił bp Piotr Hempterek, rektor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. „Pielgrzym” zamieścił wywiad z bp. Hempterkiem, poświęcony głównie rozwojowi KUL i budowie Collegium Jana Pawła II. Przez całe swoje istnienie redakcja wspierała Katolicki Uniwersytet Lubelski. Miesięcznik zamieszczał teksty informacyjne o KUL-u – już w pierwszym numerze można przeczytać obszerny tekst Piotra Jaroszyńskiego o lubelskich filozofach. Regularnie informowano o budowie Collegium Jana Pawła II, wskazując możliwości finansowego wsparcia tej inwestycji, ilustrując teksty rysunkami projektowanego gmachu. Zaangażowanie redakcji „Pielgrzyma” w tę sprawę trudno przecenić – kilkakrotnie ukazywały się wywiady z Henrykiem Słabym z Toronto, przewodniczącym Komitetu Budowy Collegium Jana Pawła II.

Kultura bardzo szeroko pojęta jest jednym z ważniejszych tematów „Pielgrzyma”. Od pierwszego numeru, w którym nawet w krótkich wiadomościach znalazły się informacje z tej sfery: podano wyniki konkursu literackiego

organizowanego przez Episkopat Polski oraz ogłoszono inny konkurs, krakowskiego KIK-u. Na łamach miesięcznika stale obecne są recenzje aktualnych wydarzeń kulturalnych i oraz poezja. Redakcja traktuje misję edukacyjną w tej dziedzinie bardzo poważnie, zamieszczając cenne i fachowe teksty z dziedziny historii, historii i teorii sztuki. O kulturze w szerokim ujęciu pisze Maria Wojtczak (1994). „Pielgrzym” na wysokim poziomie recenzuje aktualne polskie wydarzenia kulturalne. Przykładem takiego tekstu może być recenzja wchodzącego na ekrany filmu Krzysztofa Zanussiego, zamieszczona w pierwszym numerze na rok 2001 – o. Andrzej Guryn na prawie dwóch kolumnach wszechstronnie analizuje film, zarówno jego treść, przesłanie, środki wyrazu, jak i grę aktorską, polemizuje przy tym z autorami innych recenzji¹¹. Przy okazji książki Zanussiego o. Guryn wydrukował analizę twórczości reżysera. Redakcja zamieszcza recenzje książek i teksty o literaturze.

W każdym numerze znajdujemy tekst, dotyczący historii. Jeśli można pokazać najnowszą historię żywą, oczami świadków, redakcja z tej możliwości korzysta. Przykładem rozmowa z uczestnikami bitwy o Monte Cassino w 45. rocznicę bitwy albo opowieść Zbigniewa Szymborskiego o rozstrzelaniu Polaków w Wawrze (świetnie i żywo opisana, gdyż autor niemal był świadkiem tych wydarzeń i uczestniczył w ekshumacji ofiar). W listopadzie 1985 r. ukazał się szczególny numer „Pielgrzyma”, poświęcony ks. Jerzemu Popiełuszcze. Zawiera fotoreportaż z pogrzebu księdza na dwóch kolumnach rozkładowych, wspomnienie o kapłanie, fragmenty jego kazań.

Poezja ma w „Pielgrzymie” szczególne miejsce i jest stałym jego elementem. Utwory są przeważnie dobierane tematycznie. Autorami są słynni poeci dawni i współcześni, jak i osoby z kręgu redakcji. Często „Pielgrzym” sięga po wiersze ks. Jana Twardowskiego. Nie wydano żadnego numeru, który nie zawierałby poezji. „Pielgrzym” zachęca swoich czytelników do pisania organizując konkursy. Na prozatorski konkurs „Człowiek, któremu nie pomogłem” (1989) wpłynęło 60 prac. Najciekawsze, opublikowane na łamach miesięcznika, prezentują wysoki poziom literacki.

Propagując polskie tradycje, „Pielgrzym” opisuje i regularnie przypomina zwyczaje świąteczne, wielkopostne, noworoczne, związane z kalendarzem natury. Są one regularnie przypominane, wyjaśniane. Przez dłuższy czas publikowano też cykl z żywotami polskich świętych.

Bardzo obszernie jest w „Pielgrzymie” reprezentowana tematyka żydowska. Zagłada narodu żydowskiego powraca jako wspomnienia, przedruki, fragmen-

¹¹ *Życie jako śmiertelna choroba przenoszona drogą płciową*, „Pielgrzym” 2001, 1-2, s. 22.

ty książek w tłumaczeniu i opracowaniu redakcji. Już w drugim numerze kolumnę poświęcono fragmentowi *Hasidic Tales of the Holocaust*, opracowanemu przez Alinę Zarembinę. Przywołany tekst opowiada o uratowanym przez polską rodzinę żydowskim chłopcu, którego młody ksiądz Karol Wojtyła nie chciał ochrzcić, aby nie sprzeciwić się woli jego zamordowanych bliskich. Na szeroką reprezentację tego tematu ma wpływ osoba stałego współpracownika, ks. Czajkowskiego, zaangażowanego w dialog z judaizmem.

IV. AUTORZY

Prócz tekstów autorstwa członków redakcji oraz napływających doniesień od czytelników (np. relacji z wydarzeń), „Pielgrzym” zamieszcza teksty publicystów o znanych nazwiskach, np. dominikanin o. Jacek Salij¹² i Maciej Zięba. Jako stałych współpracowników pozyskano autorów z kręgu „Tygodnika Powszechnego”. Regularnie gości na łamach miesięcznika cykl felietonów „Poczta Ojca Malachiasza” Tadeusza Żychiewicza, zyskując rangę stałej rubryki¹³. Współpracują Jan Turnau¹⁴ i Marek Skwarnicki¹⁵, bardzo obszerne teksty publikuje ks. Michał Czajkowski¹⁶. O zagadnieniach teologicznych pisze ks. Mieczysław Maliński. Wśród autorów przewija się wielu znanych

¹² Jacek Salij OP, ur. 1942, dominikanin, teolog i filozof, tomista, tłumacz i pisarz. Kierownik Katedry Teologii Dogmatycznej na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, konsultor Sekcji Nauk Teologicznych w Komisji Nauki Wiary Konferencji Episkopatu Polski, członek Komitetu Nauk Teologicznych PAN.

¹³ Tadeusz Żychiewicz, ur. 1911, zm. 1994, teolog, historyk sztuki, publicysta katolicki, redaktor „Tygodnika Powszechnego”.

¹⁴ Jan Turnau, ur. 1933, absolwent zaocznych studiów teologicznych na ATK, wieloletni felietonista i redaktor działu religijnego „Więzi”, publicysta „Tygodnika Powszechnego”, od 1990 r. stale w „Gazecie Wyborczej”, redaguje „Arkę Noego”, wydał między innymi zbiór wspomnień *Dziesięciu sprawiedliwych* – o Niemcach życzliwych Polakom w czasie okupacji, *Bracia zza Buga* – o życzliwych Polakom Rosjanach, Ukraińcach i Litwinach. Działa na rzecz ekumenii, propaguje dialog z liberalizmem.

¹⁵ Marek Skwarnicki, ur. 1930, poeta, prozaik, publicysta. Pracuje w redakcji „Tygodnika Powszechnego”, wydawca utworów Karola Wojtyły, autor książek *Papież w górach* (1998), *Jan Paweł II*, zbiorów poezji i powieści.

¹⁶ Michał Czajkowski, ur. 1934, profesor biblistyki Nowego Testamentu, były współprzewodniczący Polskiej Rady Chrześcijan i Żydów, członek Komisji Episkopatu Polski ds. Dialogu z Niewierzącymi oraz Komisji Episkopatu Polski ds. Dialogu z Judaizmem. Kierował Katedrą Egzegezy i Teologii Biblijnej Starego Testamentu na Uniwersytecie Szczecińskim i Katedrą Ekumeniczną na ATK, asystent kościelny miesięcznika „Więź”, publicysta „Tygodnika Powszechnego”. W latach 1960-1984 tajny współpracownik Służby Bezpieczeństwa.

publicystów i pisarzy mieszkających stale poza Polską, np. Mirosława Kruszewska¹⁷, Aleksandra Ziółkowska-Boehm, albo czasowo przebywających za granicą.

Ogromną stratą musiała być dla redakcji śmierć o. Teofila Szendzielarza w maju 1997 r. Zaangażowany w sprawy polonijne w Kanadzie, między innymi w tworzenie lokalnego radia katolickiego, o. Szendzielarz należał do głównych autorów „Pielgrzyma”. Liczne teksty opublikowano w wydanej po jego śmierci książce *Lud Boży w drodze*, promowanej i dystrybuowanej w księgarni wysyłkowej „Pielgrzyma”.

Interesujące są żywe opowieści o życiu i pracy Polaków w Kanadzie. Na przykład zatrudniona na lotnisku w Toronto Elżbieta Zambrzycka opowiada o zachowaniach rodaków podczas odprawy i swoich na ten temat odczuciach. Ciekawe teksty bliskie rzeczywistości kanadyjskiej zamieszcza w ostatnich latach Agnieszka Kolumb w cyklu felietonów „Nowe odkrywanie Ameryki”.

Wydarzenia polityczne w Polsce ukazywane są w „Pielgrzymie” nierówno. Wybory do Sejmu i Senatu w czerwcu 1989 r. przechodzą prawie niezauważone. W czerwcowym numerze w krótkich wiadomościach pojawia się informacja o kampanii wyborczej i możliwości głosowania w konsulatach, z zaznaczeniem, że wybory „mają być bardziej demokratyczne, choć i tu trudno mówić o wyrównanych szansach, skoro wiadomo, że ani „Solidarność” ani żadni inni niezależni kandydaci nie mają takich zasobów finansowych ani takiej maszyny propagandowej, jak PZPR”. Obok notka informująca o potępieniu udziału w wyborach przez Rząd RP na uchodźstwie i fragment apelu Lecha Wałęsy o udział w głosowaniu¹⁸. Wcześniejsze numery – kwietniowy i majowy – w ogóle o wyborach milczą, ale nie z braku miejsca, bo zamieszczono drobne ciekawostki, np. o wygranej amerykańskiego księdza na loterii. Numer łączony na lipiec i sierpień 1989 poświęca wynikowi wyborów 7 linijek w krótkich wiadomościach, zespalaając tę notkę z doniesieniami o podwyżkach cen w Polsce. Dla porównania w tej samej rubryce ponaddwukrotnie obszerniejsza jest relacja o obradach Komisji Episkopatu Polski ds. Dialogu z Judaizmem. Dłuższe jest nawet doniesienie o zamiarze nadania imienia księdza O’Sullivanu z „The Catholic Register” zagajnikowi w Jerozolimie. Jako źródło rubryki „Wiadomości” redakcja podaje „Tygodnik Powszechny”, „Gazetę Wyborczą”, Radio Wolna Europa, „Catholic Register”

¹⁷ Mirosława Kruszewska, ur. 1950, absolwentka filologii polskiej Uniwersytetu Gdańskiego, krytyk literacki, felietonistka, publicystka polityczna i autorka reportaży. Od 1981 r. na emigracji, publikowała w najważniejszych czasopismach polonijnych w USA.

¹⁸ „Pielgrzym” czerwiec 1989, s. 4.

i informacje własne. W felietonie *Co robić?* z cyklu „Ostatnia strona” Jan Pokora, zastanawiając się nad kondycją emigrantów polskich w Kanadzie, zauważa: „Sytuacja w Kraju zmienia się dość szybko. Przyznać to muszą nawet największy sceptycy. Powtarzam: nie wiemy, czym się to skończy, ale zachodzących zmian nie można nie zauważyć. Czy ta kolejna próba wybicia się Polski na niepodległość (taka jest stawka) nie będzie miała tu żadnego echa?” Wydaje się, że redakcja nie zdawała sobie sprawy z doniosłości przemiany i dlatego nie nadała wyższej rangi tym doniesieniom. Trudno bowiem sądzić, że występowały kłopoty w dostępie do informacji. W tym czasie „Pielgrzym” zamieszcza stale obszernie teksty swoich współpracowników nadsyłających korespondencję z Polski, np. Jana Turnaua czy ks. Michała Czajkowskiego, który w majowym numerze nie tylko opublikował całostronicowy tekst ze stałego cyklu „Biblia na co dzień”, ale przybył akurat do Kanady i udzielił bardzo dużego wywiadu redakcji „Pielgrzyma”. Dopiero wrześniowy numer miesięcznika zawiera większe doniesienia o przemianach w Polsce: o powstaniu rządu Tadeusza Mazowieckiego (z fragmentem jego przemówienia wygłoszonego w Niemczech jeszcze w kwietniu). Jan Turnau w tekście *Kłęska urodzaju? Raczej nic nie wiadomo...* ubolewa nad tym, że: „Zwycięstwo okazało się większe, niż ktokolwiek oczekiwał. I właśnie to zaskoczenie spowodowało kłopoty”. Turnau martwi się, że radykałowie z dotychczasowej opozycji mogą chcieć przejąć część władzy oddawanej przez komunistów, a są zbyt słabi, aby współrządzić krajem.

W latach dziewięćdziesiątych, po zmianie w Polsce ustroju, polska polityka odchodzi z kart „Pielgrzyma”. Czasem pojawiają się teksty o życiu w kraju, relacje o zaskakującej zmianie ekonomicznej (brak kolejek, wybór w sklepach z elektroniką, Kanadyjczycy obejmujący posady w Warszawie itp.). Rubryka wiadomości krótkich otrzymuje tytuł „Świat, Kościół, Polska. Wydarzenia i opinie” i odtąd zdecydowanie dominują wiadomości o charakterze religijnym oraz społecznym (np. o zdobyciu Pucharu Świata w skokach narciarskich przez Adama Małysza). Teksty takie, jak felieton *Komuszki* Marka Skwarnickiego należą do rzadkości. W 1994 r. „Pielgrzym” podjął się wyjaśniania polskiej społeczności zawiłych problemów aktualnej polityki i ekonomii w Kanadzie. Piórem Jerzego Słubickiego opisuje np. wyniki referendum w Quebecu i politykę w stosunku do emigrantów, omawia zjawisko ruchu przeciw globalizacji.

Rezygnacja z wydawania „Pielgrzyma” nie dziwi w kontekście przemian technologicznych w mediach. „Pielgrzym” od początku nie był nigdy nastawiony na wypracowanie zysku i zależał od subskrybentów oraz donatorów. W sytuacji powszechnego dostępu do polskich publikacji za pośrednictwem

internetu, automatycznie musiał stracić część czytelników. Parafie i organizacje katolickie w Kanadzie mają własne strony internetowe, pozwalające na szybkie i praktycznie bezinwestycyjne zamieszczanie dowolnych materiałów, w tym np. fotografii o jakości, która w druku nigdy nie była „Pielgrzymowi” dostępna z przyczyn ekonomicznych¹⁹. Działają polskie rozgłośnie radiowe, w tym katolickie. Archiwalne numery miesięcznika pozostają cennym świadectwem dzieła osób, które spotkały się, aby przez wiele lat ofiarnie i zupełnie bezinteresownie pracować dla dobra społeczności polskich katolików w Kanadzie. Niniejszy krótki tekst absolutnie nie wyczerpuje tematu – „Pielgrzym” na pewno doczeka się szerszego opracowania, na które zasługuje.

„PIELGRZYM” (*THE PILGRIM*) IN CANADA,
POLISH PARISHES’ MAGAZINE

S u m m a r y

The monthly „Pielgrzym. Czasopismo katolików polskich” (*The Pilgrim. A Polish Catholics’ Magazine*) was published in Toronto in the years 1984-2001 by the Polish-Canadian Catholic Group, under the patronage of the Conference of Polish Priests in Canada. „Pielgrzym” was read by circles of Poles inhabiting Canada for a long time as well as by people who came to that country in the 1980s and 1990s as part of the great wave of economic emigration and because of the Communist regime’s repressions against the „Solidarity” opposition. The main subject-matter of the monthly was constituted by theological and pastoral issues, but a lot of attention was also devoted to culture and education. A special place in *The Pilgrim* was taken by John Paul II’s teaching. *The Pilgrim* held writing competitions for its readers and had its own mail-order bookshop with good books published in Poland. The magazine had a very good editing standard. The best known Polish Catholic columnists, mainly ones belonging to the „Tygodnik Powszechny” group, wrote for it. *The Pilgrim* was closed due to economic reasons. Undoubtedly the monthly deserves a more thorough analysis.

Translated by Tadeusz Karłowicz

¹⁹ W polskim serwisie internetowym w Kanadzie publikowała np. za zakończeniem wydawania „Pielgrzym” Maria Wojtczak.